

kolumbarier

– begravningsplatser i det fördolda

Till vänster: Uppenbarelskyrkans kolumbarium.
Här finns fortfarande många lediga urnnischer. En
täckplatta är demonterad inför gravsättning.
Foto: Ingrid Johansson, SSM.

Merparten av Stockholms kyrkor torde vara väl kända för dagens stockholmare liksom de många kyrkogårdar som inte bara är begravningsplatser utan också gröna lungor och en viktig del av stadens offentliga rum. Att inte mindre än sex av våra stockholmskyrkor är försedda med en annorlunda variant av begravningsplats, kolumbarier, är däremot inte särskilt uppmärksammat.

Artikelförfattare: Suzanne Lindhagen

Kolumbariet i Gustav Vasa kyrka. Avsaknaden av blommor är näst intill total här eftersom blommor av plast och papper förbjuds av brandskäl. I den äldsta delen finns detta lilla altare av marmor. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

källare under kyrkorna, insprängda i berget eller bakom slutna murar finns dessa gravplatser där idag tiotusentals stockholmare har sitt sista vilorum. Fyra kolumbarier finns i innerstaden: i Gustav Vasa, Högalids, S:t Görans och Engelbrekts kyrkor. Uppenbarelskyrkan i

Hägerstens församling och Söderledskyrkan i Farsta församling är de enda förortskyrkorna inom kommunen som har kolumbarier.

Under åren 2003–2006 har stadsmuseets kulturmiljöavdelning utfört en inventering och karaktärisering av de 43 kyrkor, belägna inom stadens gränser

och skyddade enligt Kulturminneslagen. Projektet, som finansieras av Stockholms stift, är en del av ett i princip riksomfattande projekt som syftar till att bygga upp ett aktuellt och lättillgängligt kunskapsunderlag om landets omkring 3 700 kyrkor. Här, i *Blick*, har fokus satts på kyrkornas kolumbarier.

Kolumbarium: (av latinets *columba*, duva, och *columbarium*, duvslag). Kammare eller rum med nischer för förvaring av urnor med avlidnas askor, som i sin konstruktion påminner om ett duvslag. I en nisch kan askan av alltifrån en till tio avlidna förvaras. Kolumbarier förekom bl. a. hos etruskerna men hade sin största utbredning i det romerska riket.

Eldbegängelse allt vanligare

En av förutsättningarna för tillkomsten av kolumbarier var att de avlidna började kremeras. Jordbegravningar var legio i Sverige alltsedan början av medeltiden och kristendomens inflytande fram till slutet av 1800-talet då den s.k. eldbegängelserörelsens tankar slog igenom. De första idéerna om ett nytt och mer ändamålsenligt gravskick växte fram redan under 1800-talets första hälft. Den allmänna idéhistoriska utvecklingen med en annorlunda människosyn och dödsuppfattning var en av orsakerna till att eldbegängelse, dvs. kremering, nu började diskuteras. En bidragande orsak var de sanitära missförhållanden som vid denna tid blev allt vanligare på våra kyrkogårdar. Genom befolkningsökningen blev de allt mera trångbodda och tvingade fram fler och fler gravomläggningar, vilka medförde dålig lukt och risk för smitta. Med syftet att skapa vilorum för det ökande antalet döda stockholmare hade mark utanför stadens gränser inköpts redan på 1820-talet för anläggande av Norra begravningsplatsen.

År 1882 bildades Svenska Likbränningsföreningen på initiativ av bl.a. Per Lindell, prästson och ingenjör. En av de stora förespråkarna för eldbegängelse i Sverige var författaren August Blanche, som något senare fick sällskap av bl.a. Verner von Heidenstam, Hjalmar Branting och Ellen Key. Den första kremeringen i Sverige i modern tid ägde rum 1887 i ett provisoriskt krematorium

i Hagalund. Först året därpå blev kremerationen legaliserad i vårt land i och med Kungl. Maj:t:s beslut i december 1888. Först ungefär tjugo år senare, 1909, fick Stockholm – och Sverige – sitt första permanenta krematorium, anlagt på den s.k. Lindhagens kulle på Norra begravningsplatsen. Arkitekt till detta första krematorium var Gustaf Lindgren, som så småningom också kom att rita det första kolumbariet.

Sedan kremering blivit allt vanligare en bit in på 1900-talet kom kolumbariet att bli ett alternativ till kyrkogården eller begravningsplatsen. I de nybyggda kyrkorna i Stockholms innerstad fanns givetvis inte tillräckligt med utrymme för att anlägga kyrkogårdar. Inte heller kring de nya kyrkorna i ytterstaden anlades kyrkogårdar. Genom att uppföra ett kolumbarium i anslutning till kyrkan kunde ändå en begravningsplats i den egna församlingen erbjudas, varigenom anhöriga slapp åka ut till de stora begravningsplatserna utanför tullarna. I Stockholms kommun kremeras idag nio av tio avlidna. Endast en mindre del av dem placeras i kolumbarier.

Gustav Vasas kolumbarium

Kolumbariet under Gustav Vasa kyrka vid Odenplan är Stockholms och även Sveriges första kolumbarium, invigt 1924. Vid uppförandet av kyrkan under 1900-talets allra första år blev grundläggningen betydligt mer komplicerad och kostsammare än beräknat, varför

Kolumbariet i Gustav Vasa kyrka. Några av de äldsta nischerna är täckta med glas så man kan se urnorna med de avlidnas aska. Dessa tillkom därför att man från församlingens sida ville kunna erbjuda ett billigare alternativ än nischer med täckplatta av marmor som ansågs alldeles för dyra. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

man maximalt ville utnyttja den källarvåning som man tvingades bygga. Ett stort begravningskapell inrymdes därför i dess mitt. På 1920-talet beslöts att använda ytterligare en del av källaren till kolumbarium. Genom att ta ut gravrättsavgifter för urnnischerna kunde man bättra på församlingens ekonomi. Ritningarna för denna första del utfördes av arkitekten Gustaf Lindgren (1863–1930) i samarbete med kyrkvården och ingenjören Gustaf Sällström. Med entré från kyrkans västfasad och Västmannagatan leder en trappa ned till kolumbariet, som sedan utvidgats ett flertal gånger. Redan 1927 förstörades det, liksom under 1930- och 50-talen och är därmed Nordens största kolumbarium. Med sina labyrinter av rum fyller det en stor del av kyrkans källarvåningar och omfattar totalt cirka 7 500 nischer med plats för 35 000 urnor.

Den äldsta delen av Gustav Vasas kolumbarium, som rymde 1 100 nischer, låg söder om det f.d. begravningskapellet, numera Lillkyrkan, men förlängdes senare västerut och norrut. Kolumbariet är uppfört i två plan. På flera ställen har det i bjälklaget mellan våningsplanen tagits upp stora hål som försetts med dekorativt utformade smidesräcken. Genom dessa vertikala förbindelser mellan rummen skapas en viss rymd och genomsiktighet i de annars ganska trånga och låga utrymmena. I några av rummen finns altare eller ljusbärare samt sittplatser för besökare. Väggar och tak är målade i brutet vitt. I den äldsta delen har golven ett geometriskt mönster av vit och grön marmor medan de nyare delarna har mörka kalkstensgolv. De slutna nischernas täckplattor är gjorda av mattslipad cararramarmor med förgyllda inskriptioner samt mässings-

krokar för små vaser och blommor. På senare år har det tillkommit nischer med täckplåtar av lackerad mässingsplåt. Konstverk av konstnärer som Carl Milles, Einar Forseth, Sven X:et Erixon m.fl. pryder kolumbariet. Som det första i sitt slag i Sverige har det en viktig historisk roll inom svenskt begravningskick.

Högalids kolumbarium

Högalidskyrkan, av många betraktad som ett av Sveriges främsta exempel på nationalromantik, invigdes 1923. Arkitekt var Ivar Tengbom (1878–1968) och det var också han som fick uppdraget att rita kyrkans kolumbarium. Dess första del, placerad utmed kyrkans norra långhusfasad, stod klar 1939. Tjugo år senare kompletterades den med ytterligare en del, denna gång i form av en helt cirkelrund tillbyggnad, också enligt Tengboms ritningar.

Entrén till Högalids kolumbarium, som delvis är ett utomhuskolumbarium, sker genom en rundbågad portal i muren strax norr om kyrkans huvudentré i väster. Bakom de dekorativt utformade smidesgrindarna ligger den öppna urlunden eller urngården, som den kallas på ritningarna. Den har en långsmal, något oregelbunden sexkantig planform med en kolonnad som löper runt gräsmattan i mitten. Längs väggarna är de små urnnischerna inmurade i olika sektioner så att det skapas en rad mindre rum i det stora rummet. Nischernas täckplattor är av samma gulvita marmor som de slanka kolonnerna. De små lampetterna är av brons, utformade som stora blomblad.

I öster är väggen halvcirkelformad och försedd med en stor muralmålning av Arvid Fougstedt, Den gode herden, medan det i mittsektionen mot söder finns ett stenaltare med

en relief utförd av konstnären Ture Jörgensson. Portalens tympanon pryds av en skulptur i vit marmor, Dödens ängel, av Ivar Johnsson. Urngårdens ursprungliga tårpilar och senare tujor hade med tiden vuxit sig för stora och därför tagits ned. Mitt i gräsmattan finns emellertid den runda springbrunnen kvar. Urngården med sin kolonnad påminner om en medeltida klostergård och känns p.g.a. den lilla skalan som ett vänligt och intimt rum.

Betydligt strängare kan den mot norr i rött tegel tillbyggda kolumbariedelen från 1959 upplevas. Från urngården leder några trappor ned till en helt cirkelrund, genom arkader inåt öppen byggnad i två våningar. Väggarna som omger gården är helt täckta av urnnischer i långa rader med täckplattor av gotländsk sandsten. Bakom dessa ligger en omgång, vars båda sidor också är täckta med nischer. Den runda gården är belagd med natursten. Två trappor leder ned till bottenvåningen, vars urnnischer är placerade i gångar som löper runt det centrala runda rummet. På ett podium står här ett altare av sten och möjligheter ges att placera ljus i ljusbärare. Totalt i Högalids kolumbarium finns drygt 8 000 nischer med plats för 18 000 urnor.

S:t Görans kolumbarium

Samma år som Högalids tillbyggda del stod klar, 1959, invigdes även kolumbariet i S:t Görans kyrka. Med entré både inifrån kyrkorummet och utifrån, från kyrkans nordfasad, nås kolumbariet, som har totalt 4 550 nischer med plats för cirka 10 000 askurnor. Arkitekt var Adrian Langendal (1904–1970), som även stått för ritningarna till kyrkans långhus, som egentligen är en tillbyggnad till den torndel som kvarstår av S:t Görans kapell från 1910. Den nya

Högalids kolumbarium. Den runda öppna gården i 50-talsdelen av Högalids kolumbarium präglas av en stram klassicism. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

S:t Görans kolumbarium.
Trappan ned till det lägre planet
är försedd med överljus genom
en kupol av glasbetong. Foto
Göran Fredriksson, SSM.

S:t Görans kolumbarium. Dörrhålen in till en del av de små rummen flankeras av dekorativa smidesgrindar. Den färgglada reliefen i fonden är utförd av David Wretling. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

kyrkan invigdes 1958. Kolumbariet byggdes till österut 1967, också enligt ritningar av Langendal.

Via entrén utifrån kommer besökaren in i kolumbariets centrala entréhall, där hela fondväggen upptas av en stuckrelief, Mot ljuset, utförd av skulptören Robert Nilsson. Väster om denna ligger det ursprungliga kolumbariet med sina tretton små rum, där väggarna är klädda med blankpolerad gråspräcklig marmor och raderna av urnnischer har täckplattor av en matt gulvit marmor. På täckplattorna är den eller de dödas namn och födelse- och dödsår ingraverade. Om så önskas kan även någon av ett tjugotal symboler graveras in på plattan.

Öster om entréhallen ligger den senare tillbyggda delen med ett andaktsrum och nio små rum, längst i öster placerade i två våningsplan.

Engelbrekts kolumbarium. Urnfacken är konstruerade av metall med en så tunn fog mellan täckplattorna att det ger intryck av en hel mur av marmor. Här är det förberett för gravsättning. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

Alla golv i kolumbariet är av svart, grå och vit kalksten, lagda i olika mönster, medan taken är vitputsade med ursprungliga armaturer i form av stora blomkalkar av glas. Andaktsrummets vägg mot kolumbariet är glasad med ett dekorativt blyspröjsverk utförd av Einar Forseth, upphovsman även till kyrkans stora kormålning. Flera verk av konstnären David Wretling, som också är representerad uppe i kyrkorummet, finns också här.

Engelbrekts kolumbarium

Innerstadens minsta kolumbarium är Engelbrekts församlings. Det är få som känner till att det berg på vilket Engelbrektskyrkan fick sin placering på 1910-talet rymmer ett kolumbarium. Med ingång från Karlavägen – endast ett enkelt guldskimrande kors visar vägen till detta hål i klip-

pan – ligger kolumbariet med plats för uppemot 7 000 urnor i 1 445 nischer. Under andra världskriget sprängdes det in i berget, då med funktion som skyddsrum. Engelbrekts församling delfinansierade projektet under förutsättning att församlingen efter kriget fick disponera rummet som kolumbarium. 1961 invigdes det av biskop Helge Ljungberg. Arkitekt var Åke Tengelin (1889–1963).

Urnnischerna i kolumbariets enda långsmala rum är placerade längs väggarna med från långsidorna framspringande skärmväggar varigenom fem mindre rum skapats på ömse sidor om mittgången och längst in ett något större rum. De små nischerna för urnor är utformade så att täckplattorna av marmor tillsammans bildar hela väggytan av marmor i olika nyanser; grågul gotlandsmarmor, ljusgrön mölnbo- och gultonad italiensk marmor.

Genom att använda olika marmorsorter i de olika avdelningarna har en viss variation erhållits samtidigt som orienteringen i rummet underlättas. Rummets enda belysning är indirekt och dold bakom urnnischerna. Den lyser upp mot det flacka taket, vars naturliga stenformationer bibehållits men putsats vita. Med en takhöjd på endast omkring 3 meter har rummet en tydlig karaktär av grotta samtidigt som takbehandlingen ger associationer till ett molnklätt himlavalv. Golvet är belagt med hårdgjort grus. Som blickfång står längst in i kolumbariet ett stort gyllene kors. Här finns möjligheter till samling framför ett litet altare i marmor med ett triumfkrcifix. Den konstnärliga utsmyckningen inskränker sig i övrigt till fyra glasmålningar av konstnären Einar Forseth. Rummet präglas av en stram enkelhet, genomarbetad in i minsta detalj.

Uppenbarelskyrkans kolumbarium

Ytterstadens två kolumbarier, Uppenbarelskyrkans i Hägerstens församling och Söderledskyrkans i Farsta församling invigdes 1965 resp. 1969. Förutsättningarna var helt annorlunda i dessa efterkrigstidens kyrkor, som inte bara skulle rymma ett kyrkorum utan också många andra funktioner. Precis som i S:t Görans kyrka fanns det redan från början planer på att bygga kolumbarier här. Uppenbarelskyrkans stod klart fyra år efter att själva kyrkan invigdes och är ritat av samme arkitekt som kyrkan, Johannes Olivegren (1926–1989). Under åren 1953–66 ritade han så många som 17 kyrkor – men detta torde vara hans enda kolumbarium. Med sina 8 250 urnnischer med plats för närmare 23 000 askor är det stadens näst största. Det är inrymt i kyrkans stora källarvåning i två plan, ursprungligen med entré direkt utifrån genom en kopparport i kyrkans sydfasad. Idag nås kolumbariet via de två spiraltrappor som flankerar huvudentrén in till kyrkorummet.

Det kan konstateras att det bara är i Uppenbarelskyrkan som kolumbariet är samkomponerat med kyrkans övriga arkitektur. Kolumbariets centrum utgörs av ett cirkulärt rum, som ligger precis under det s.k. kyrktorget i vars mitt det finns en brunn med rinnande vatten. Genom att brunnsbotten är av glasbetong förs dagsljuset ned i kolumbariets centrala rum. Med det hela tiden rörliga vattnet skapas ett speciellt, skimrande ljus och vattnets porlande ljud når också ned till kolumbariets besökare. De många små rummen, vars väggar är helt klädda med urnnischer, är delvis grupperade kring den centrala rotundan i två våningar men sträcker sig också österut för att avslutas i ett litet kapell. Detta nyttjas både av

kolumbariets besökare och av andra som önskar en stund av stillhet och ro. I det cirkulära rummet står en stor bronskulptur föreställande Den helige Fransiscus, utförd av Ralph Bergholtz som också är konstnären till kyrkorummets gigantiska glasmålningar.

Uppenbarelskyrkans kolumbarium har en näst intill vardaglig karaktär med sina väggar av gult tegel och vitputsade tak. Alla täckplattor är av gul terracotta vilket ger rummen en varm och ljus ton. Det är Ralph Bergholtz som tillsammans med Randi Fischer har skapat den uppsättning om cirka 200 olika utsmyckningsdetaljer för täckplattorna för att få en enhetlighet men samtidigt variation i dekoren. Man kan välja mellan olika typer av kors, stiliserade blommor eller djur, stjärnor, solar eller ett skepp som guppar på vågorna. På den lilla låsanordningen som finns på varje platta kan en liten vas hängas upp.

Söderledskyrkans kolumbarium

Söderledskyrkans kolumbarium kan vara svårt att finna med sin diskreta entréport i kyrkans nästan helt slutna tegelfasad mot norr och parkeringsplatsen bakom kyrkan. En porlande vattentrappa och stilla musik möter besökaren och, precis som i Uppenbarelskyrkan, en skulptur av Den helige Fransiscus. Här är den utförd i trä av den schweiziske konstnären Alois Lindner.

Ritningarna till kolumbariet stod arkitekterna Bengt Lindroos (f. 1918) och Hans Borgström (f. 1922) för. De har också ritat kyrkan, som stod klar 1960. Mest kända är de kanhända som upphovsmän till Kaknästornet i Stockholm. Kolumbariedelen är placerad i källaren under själva långhuset med små rum grupperade kring ett centralt långsmalt rum, som också är

försett med ett litet altare. Kolumbariet saknar direkt ljusintag men har getts en spännande ljusföring genom en dold belysning i den kraftiga taklisten. Det grovt terrasitputsade taket försågs medan putsen ännu var våt med ristningar i ett dekorativt mönster av några elever vid Konsthögskolan under ledning av Erland Melanton. Här och var i rummens hörn finns höga halvcylindriska reflektorer i koppar, försedda med ett nonfigurativt mönster av konstnären Walter Huber. När de höga ljusen tänds framför dem sprids ett skimrande ljus i rummen.

Grårosa ölandskalksten är den stensort som använts för såväl entrén och golven som för väggpartierna med sina urnnischer. Täckplattorna, som alla är försedda med ett förgyllt kors, är av oxiderad brons liksom de små vaserna. Söderledskyrkans kolumbarium har 2 550 nischer med plats för närmare 6 000 urnor.

Stockholms kolumbarier är begravningsplatser i det fördolda, rum som skapats för de döda och deras anhöriga men också för ro och andakt. Det är spännande arkitektur och vackra rum, alla väl värda ett besök. Inte bara anförvanter till de avlidna som vilar här är välkomna. Respektive församling ger på sina hemsidor eller per telefon besked om öppettiderna, som inte alltid är desamma som för kyrkorna.

Källor

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)
Enström, Bengt, Kyrkan och eldbegängelserörelsen i Sverige 1882–1962.
Hedlund, Samuel, Gustav Vasa kyrka, Stockholm 1943.
Sárkány, Tamás, Högalids kyrka i Stockholm, Stockholm 1966.
Öhrvall, S, Gustaf Vasa kyrka 50 år, Stockholm 1956 samt de olika församlingarnas kyrkobroschyrer och hemsidor.

Söderledskyrkans kolumbarium. Eftersom täckplattorna är något indragna bildas en liten hylla framför plattan, där en liten vas kan placeras. Foto: Ingrid Johansson, SSM.